



DİJİTAL AĞLARDA KOLEKTİF BELLEK İNŞASI: X KULLANICILARININ 28 ŞUBAT POSTMODERN DARBESİNE İLİŞKİN BELLEĞİ

Bünyamin UZUN¹, Emre Vadi BALCI²

Öz

Bu çalışmada, kolektif belleğin medya aracılığıyla nasıl yeniden inşa edildiği ve aktarıldığına odaklanılmıştır. Sosyal medyada kolektif belleğin inşası ve aktarımına odaklanan çalışmada, 28 Şubat askeri darbesine ilişkin belleğin inşa edilme ve aktarılma biçimlerinin saptanması amaçlanmıştır. Bu amaca uygun olarak X'te paylaşılan #28Şubat etiketiyle paylaşılan içerikler incelenmiştir. Çalışmada dijital ağlarda farklı kolektif belleklerin bir arada inşa edildiği saptanmıştır. Buna ek olarak aynı konudaki karşıt kolektif belleklerin de bir arada olduğu görülmüştür. Çalışmanın en önemli sonuçları arasında 28 Şubat kolektif belleğinin büyük bir oranda hatırlatma temelli olarak inşa edilip aktarılmasına karşın 28 Şubat ile yüzleşme/hesaplaşma isteğinin neredeyse yok denecek kadar az olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kolektif Bellek, Dijital Bellek, X, 28 Şubat, Hatırlama, Unutma
JEL Sınıflandırması: Y80, Y50

COLLECTIVE MEMORY CONSTRUCTION IN DIGITAL NETWORKS: X USERS' MEMORY OF THE FEBRUARY 28 POSTMODERN COUP

Abstract

This study focuses on how collective memory is reconstructed and transmitted through media. Specifically, it examines the construction and transmission of collective memory concerning the February 28 military coup by analyzing content shared under the hashtag #28Şubat on the social media platform X. The research identifies the coexistence of various collective memories within digital networks. Additionally, it reveals the presence of opposing collective memories on the same topic. Among the study's most significant findings is that the February 28 collective memory is predominantly constructed and transmitted through a reminder-based approach, whereas the desire for confrontation or reckoning with February 28 is almost negligible.

Keywords: Collective Memory, Digital Memory, X, February 28, Remembering, Forget
JEL Classification: Y80, Y50

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü, e-mail: bunyamin.uzun@bozok.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-5697-5080>

² Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Yeni Medya Bölümü, e-mail: emre.vadi@usak.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/my-oid?oid=0000-0002-9687-0849>

1. GİRİŞ

Bu çalışmada kolektif belleğin yeniden inşa edilip aktarılmasına aracılık eden bellek aktarıcısı olarak değerlendirilen medyaya odaklanılmıştır. Çalışmada bir sınırlamaya gidilerek yalnızca dijital medyanın kolektif belleğin inşası ve aktarımındaki rolüne ilişkin bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda çalışmada sosyal medya platformlarından X (eski adı Twitter) üzerinden 28 Şubat postmodern darbesine ilişkin inşa edilen ve aktarılan kolektif bellek incelemeye alınmıştır. 28 Şubat postmodern darbesinin yaklaşık 28 yıl önce gerçekleşen ve Türk toplumunun kolektif belleğinde çeşitli bağlamlarda yer edinen bir olay olması nedeniyle incelenmesi önemlidir. Buna ek olarak medyanın özellikle de sosyal medyanın toplumdaki konumu göz önüne alınarak sosyal medyada 28 Şubat kolektif belleğinin nasıl inşa edildiği ve aktarıldığının belirginleştirilmesi alanda bir boşluğu dolduracaktır.

28 Şubat 1997 tarihinde ordu, Türk demokrasisine 1960, 1971 ve 1980 darbelerinin ardından bir kez daha müdahale etmiştir. Ancak 28 Şubat'ın diğer darbelerden ayrılan bir özelliği bulunmaktadır. 28 Şubat sürecinde ordu doğrudan yönetime el koymamış ve belirli şartları hükümete dayatarak kendi politikaları çerçevesinde bir yönetim inşa etmek için güç gösterisi yapmıştır. Dönemin Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak, "... postmodern bir darbe, tereyağından kıl çeker gibi, hiç kan akıtmadan..." sözleriyle 28 Şubat'ı tanımlayan bir çerçeve çizmiştir (Cevizoglu, 2001: 56). Nitekim 28 Şubat süreci bunun ardından postmodern darbe olarak anılmaya başlanmıştır. Genel çerçevesi bu şekilde olan 28 Şubat süreci yanı sıra benzeri darbe, muhtıralar ve ara rejim dönemlerinin toplumda tartışılan nedenleri ve sonuçları oldukça önemlidir. Darbe, muhtıra ve ara rejimlerin ortaya çıkması Demir ve Üzümcü'ye (2002) göre, 5 nedene dayanmaktadır. Bunlar; *demokratik siyasi kültürün zayıflığı, sivil yönetimlerin başarısızlıkları, ordu-sivil yönetim ilişkileri ve dış etkenler* olmak üzere dört neden genel nedenler olarak değerlendirilebilirken beşincisi ise Türkiye'ye özgü sayılabilecek ve 28 Şubat ile doğrudan ilişkili olan *Atatürk ilke ve inkılaplarından sapma eğilimleri* şeklindedir. Bu çalışmanın temel incelemesi olan kolektif belleği oluşturan durumlar da 28 Şubat'ın nedenleri ve sonuçları ile ilişkili olmaktadır.

28 Şubat sürecinin genel olarak "terör" ve "irtica" olmak üzere iki ana nedene bağlı olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. 1990'lı yılların başlarında hızla artan PKK eylemleri ve 28 Şubat öncesinde artış gösteren İslami dernek ve yapılanmaların faaliyetleri darbe sürecinin temel nedenleri olarak ön plana çıkartılmaktadır. Buna ek olarak İslami politikalar benimseyen ve bu çerçevede siyaset yapan Refah Partisi'nin siyasal yükselişi irtica tartışmalarının merkezinde yer almıştır. Refah Partisi 1994 yerel seçimleri ve 1995 genel seçimlerinde en yüksek oy oranına sahip parti haline gelmiş, hem büyükşehirleri kazanmış hem de hükümet ortağı olarak siyasal yükselişini ispatlamıştır. Bu durum başta ordu olmak üzere çeşitli çevrelerde irticanın yükselişi olarak algılanmıştır (Yüksel, 2004). Bunun yanı sıra Başbakanlık konutunda verilen iftar yemeği, Kudüs gecesi, Taksim'e cami projesi, İran ve Libya gezisi ve Aczimendiler (Müslüm Gündüz) ve onlarla bağlantılı Fadime Şahin ve Ali Kalkancı olayı gibi olaylar irtica iddialarının temel kaynağı olmuştur (Gürses, 2009). Burada belirtilen olayların askerin sivil yönetime müdahalesi için meşruiyet sağlama amacıyla oluşturulmuş gündemler olduğu söylenebilir. Bir anlamda yapılan hazırlık çerçevesinde 28 Şubat 1997 tarihinde alınan kararlara gelecek tepkilerin önu kesilmesi ve halkta kabul gören bir durum ortaya çıkartılmıştır.

28 Şubat 1997 tarihinin öncesinde yukarıda belirtilen olaylar nedeniyle irtica tartışmaları ve PKK'nın artan eylemleri ile birlikte terör olayları ülkenin ana gündemini oluşturmaktadır. Buna ek olarak 3 Kasım 1996 tarihinde gerçekleşen Susurluk Kazası da devlet-mafya ilişkileri ve devletin terörle mücadelede gayri resmi oluşumları kullanması tartışmaların temel odağında yer alan çarpıcı bir gelişme olarak gündemin bir başka önemli maddesi olmuştur. Böylesi bir ortamda aylık rutin olarak düzenlenen Milli güvenlik Kurulu (MGK) 28 Şubat 1997 tarihinde toplanmış ve toplantı normalin dışına çıkarak 9

saat sürmüştür. Söz konusu toplantıda alınan kararlar 28 Şubat kararları ve sonrasında yaşananlar da 28 Şubat süreci olarak adlandırılmıştır. 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında alınan kararlar 18 madden oluşmuş ve hükümetin politikalarını derinden etkilemiştir (Birand ve Yıldız, 2012; Çakır, 2020; Üzümcü, 2022). Buna ek olarak toplumsal yaşamı da oldukça ciddi oranda etkileyen ve değiştiren bir bağlamda olmuştur. Başka bir deyişle Türk demokrasisini önemli oranda etkileyen bir darbe habercisi bildiri yayınlanmıştır (Birand ve Yıldız, 2012). Toplantıda alınan kararların genel çerçevesi, “Eğitimin MEB’e devredilmesi, 8 yıllık zorunlu eğitime geçilmesi, Tevhidi tedrisatın uygulanması, tarikat yurt ve okullarının denetime alınması ve kapatılması ve irtica nedeniyle ordudan atılanları savunan medya başta olmak üzere kurumların takip edilmesi” şeklinde olmuştur (Menek, 2016; Tunahan, 2015). Bu çalışmanın odak ve kapsamı ile sınırlılıkları göz önüne alınarak 28 Şubat tarihinde alınan kararların bir kısmına değinilmiştir. Bu çalışmada başta başörtüsü olmak üzere toplumun belleğini etkileyen unsurlara vurgu yapılmıştır.

Çalışmada, 28 Şubat postmodern darbesinin kolektif bellekte nasıl yer aldığı araştırılmıştır. Bu anlamda bellek inşası ve aktarımında rol oynayan dijital ağlara odaklanılarak X’te paylaşılan #28Şubat etiketinde yer alan kolektif bellek incelenmiştir. Dolayısıyla çalışmada dijital ağlar ve X platformu ile sınırlı bir bellek incelemesi gerçekleştirilmiştir. Bu sınırlılıklar çerçevesinde çalışma, X’te yeniden inşa edilen ve aktarılan 28 Şubat kolektif belleğini belirginleştirmeyi amaçlamaktadır. Dijital ağlarda geleneksel medyaya kıyasla katılımcı bir bellek inşası ve aktarımı olması ve dijital medyanın günümüzde daha yaygın olması böyle bir tercih yapılmasında etkili olmuştur. Bunun yanı sıra 28 Şubat’ın toplumun geniş bir kesimini etkilemesi, farklı yaklaşımlarla bellekte yer aldığı düşünülmesi ve 27 yıl gibi kolektif bellek oluşturmak için yeterli bir sürenin geçmiş olması çalışmanın önemli özellikleri arasında bulunmaktadır. Bu çerçevede çalışmada X üzerinden elde edilen veriler nitel çözümleme ile işlenmiş ve 28 Şubat kolektif belleğinin dijital ağlarda nasıl inşa edildiği ve aktarıldığı ortaya konmuştur.

2. KOLEKTİF BELLEK KAVRAMI ÜZERİNE

Kolektif bellek kavramı, Fransız Sosyolog Maurice Halbwachs tarafından 1920’li yıllarda geliştirilmiştir. Halbwachs’a (2016) göre kolektif bellek, insanın hatırlama ve unutma eylemlerini içinde yaşadığı toplumun etkisi ile gerçekleştirmesidir. İnsan, doğası gereği sosyal bir varlıktır ve yaşamının her alanında olduğu gibi bilişsel süreçleri olan hatırlama ve unutma da sosyal çevre ile oluşmaktadır. Bir bireyin belleğinin kendisine özgü olduğu düşüncesine karşı çıkan Halbwachs, bireyin hafızasının kendisine ait bir yeti olamayacağı ve içinde bulunduğu sosyal çevrenin belleği şekillendireceğini düşünmektedir. Bireyin geçmişi yaşadığı toplumun çerçevesine uygun bir şekilde hatırlaması ya da unutması bir anlamda geçmişin bugüne getirilerek bugünün gereksinimlerine uygun bir şekilde belleğin oluşturulması anlamına gelmektedir.

Kolektif bellek kavramının 1920’li yıllarda ortaya çıkması ve kuramsal anlamda sistematikleştirilmesine karşın sosyal bilimlerde ilgi odağı olması yaklaşık 50 yıl sonra olmuştur (Wertsch, 2015: 150). Kolektif belleğin yaklaşık 50 yıl sonra sosyal bilimler alanlarında çalışmalara konu olması başlıca iki nedene dayanmaktadır. Bunlardan ilki Halbwachs’ın kavramı sistematikleştirmesi aslında 1945 yılına kadar sürmüş olmasıdır. İkinci etken ise toplumların belleğini derinden etkileyen II. Dünya Savaşı sürecinin kolektif belleğe eklenmesidir. Nitekim kolektif bellek çalışmalarının artış gösterdiği 1970’li yıllar Assmann’a (2018) göre, II. Dünya Savaşı’na ilişkin kolektif belleğin aktarıcıları için kritik eşige ulaşmış olmasıdır. Assmann, kolektif belleğin birincil kaynaklardan aktarımı için kritik eşğin 40 yıl olduğunu belirtmektedir. Toplumları etkileyen ve kolektif bellekte yer edinen olayların aktarımı için gerekli süre olan 40 yıl ortalama bir insan ömrünün yarısını temsil etmektedir. Dolayısıyla II. Dünya Savaşı gibi oldukça geniş bir kesimin hafızasını etkileyen olayın

kolektif belleğe işaretlenmesi için hem sosyal hem de akademik çalışmalar bellek patlamasını ortaya çıkarmıştır.

Kolektif bellek kavramı belirtilen aşamalardan geçerek başta sosyoloji olmak üzere sosyal bilimler alanında kendine bir yer edinmiştir. Ancak kolektif belleğin tam anlamıyla ne olduğu, nasıl çalıştığı ve bireylerin belleğine nasıl bir etkisi olduğuna kısaca bakmak gerekmektedir. Kolektif bellek kavramını geliştiren Halbwachs (2018a), kolektif belleğin bir toplum tarafından belirli bir zaman ve mekânda inşa edildiğini belirtmektedir. Bu anlamda bireyler anılarını içinde buldukları toplumla özdeşleştirerek konumlandırmaktadır. Söz konusu konumlandırma yalnızca geçmişte yaşanan bir olayla ilgili olmayıp belirli mekânlara ilişkin izlenimleri de kapsamaktadır. Nitekim toplumsal aktarım burada devreye girerek bireyin algısını, anılarını ve hatırlama biçimini etkilemektedir. Buna karşın Halbwachs (2018b), bireylerin yalnızca kolektif belleğe sahip olmadığını ve bireysel belleğin de var olduğunu belirtmektedir. İnsanların bireysel belleğinde kendine özgü anıları bulunmakta ancak bunların anımsanması için de bir toplumsal sisteme ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada bireylerin anımsaması toplumsal sisteme uygun bir şekilde olmakta ve birey kendine ait en mahrem anıları bile kolektif bellekle geliştirecek şekilde anımsanmaktadır.

Öte yandan bireyler yalnızca bir kolektif belleğe dâhil olmamaktadır. Bireylerin iş, eğitim ve sosyal yaşam gibi birden fazla sosyal çevresi olmakta ve her birinin ayrı bir kolektif belleği olmaktadır. Başka bir deyişle birey hem ait olduğu ulusun üst belleğini hem de içinde yer aldığı alt sosyal çevrelerin kolektif belleğini taşımaktadır. Birey hatırlama ve unutmayı o anda içinde bulunduğu grubun kolektif belleği ile etkileşime girerek gerçekleştirmektedir. Bu durum kolektif belleğin geçmişi bugünde anımsama varsayımını desteklemektedir. Dolayısıyla kolektif bellek geçmişi toplumsal uzlaşma bağlamında anımsama olarak değerlendirmektedir (Connerton 2019; Halbwachs, 2018a). Kolektif belleğin birden fazla olması hatırlama ve unutmaya etki etmektedir ancak bireyin içinde bulunduğu kolektif belleklerin çatışması durumunda birey ne yapmaktadır? Bu anlamda Halbwachs (2016), bireyin kendi içinde bir uzlaşma sağlayarak hangi kolektif belleğe katılmak isterse ona göre anımsama gerçekleştireceğini belirtmektedir. Bir anlamda birey o anki durumunu meşrulaştıran kolektif belleğe katılmakta ve anımsama ya da unutmayı gerçekleştirmektedir. Bireyin kendini sosyal anlamda konumlandırması doğal olarak kolektif belleğe katılımı etkilemektedir. Nitekim bu durum kolektif belleğin geçmişi canlı olarak görmesi ve bugüne getirerek anımsamayı öncelemesiyle ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla hatırlama da unutmaya da seçici olarak gerçekleşen eylemler haline gelmektedir (Auge, 2020).

Kolektif belleğin yeniden inşası belleğin temel iki unsuru olan hatırlama ve unutmaya üzerinden gerçekleşmektedir. Ancak kolektif belleğin inşasında hatırlama ya da unutmaya tercih edilmesi belleğin seçici olarak gerçekleştirilmesiyle oluşmaktadır. Kolektif belleğin unutmaya üzerinden kurulması geçmiş anıların ya da bu anıların bir kısmının silinmesi ile unutmadır. Buna karşın hatırlama ile belleğin inşa edilmesi ise geçmiş olayın tamamen ya da belirli bir bağlamda sürekli hatırlanması, anılması ve gelecek nesillere aktarılmasıdır (Assmann, 2018; Olick, 2014). Kolektif belleğin hatırlama üzerinden mi yoksa unutmaya üzerinden mi inşa edileceğinin belirlenmesi belleğin politik konumu ile ilişkilidir. Kolektif belleğin inşasında kullanılan stratejinin belirlenmesi ve geçmişin nereye kadar hatırlanacağı ya da unutturulacağı da kolektif belleğin çarpıtma dinamiğini ortaya koymaktadır (Schudson, 2007). Başka bir deyişle kolektif belleğin inşa edilmiş şekli belleği, politik, meşrulaştırma aracı ve kimlik oluşturmanın bir parçası olarak belirginleştirmektedir.

Kolektif belleğin belirli bir toplumda birden fazla olması ve çatı olarak ulusun da kolektif belleğinin olması aslında kolektif belleğin bir işlevini de ortaya koymaktadır. Bu da kolektif belleğin kimlik inşasının bir parçası olmasıdır. Nitekim daha önce de değinildiği gibi birey ait olduğu bir topluma

uygun olarak kolektif belleğe katılmakta ve belleğini inşa etmektedir. Dolayısıyla kolektif bellek, tarih ve resmi bellek ile birlikte ulus kimliğinin inşasında rol almaktadır (Susam, 2015). Ulus kimliğinin inşası, dinamikleri bakımından kolektif belleğin inşasına çok benzemektedir. Ulus kimliğinin inşası, kahramanlıklar, şanlı zaferler ve ulusu olumlu gösteren olaylara dayanarak gerçekleştirilmektedir. Öte yandan ulusun geçmişinde yer alan olumsuz olaylar ise görmezden gelinerek kimlik oluşturulmaktadır. Buna karşın ulusun geçmişinde yer alan ve görmezden gelinemeyecek seviyede olan olumsuzluklar ise daha yumuşak bir bağlamda aktarılmakta ya da ulusun kimliğine zarar vermeyecek bir haklılık payı ile oluşturulmaktadır. Ulus kimliğinin inşasında etkili olan bir diğer nokta ise mağdur kimliğidir ve kahramanlık hikâyelerine dayanan bir kimlik inşa edilemediği durumlarda mağdurluğa başvurulmaktadır (Sancar, 2016). Bu bakımdan kimlik inşası, kolektif bellek inşasına birebir benzemektedir. Bu bağlamda kolektif bellek inşasının kimlik oluşturmanın bir alt bileşeni olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Kolektif belleğin bireyin bir toplumun parçası olarak belleğini konumlandırması varsayımı belleği bir toplumsal uzlaşma aracı olarak da değerlendirmeyi mümkün hale getirmektedir. Nitekim bu toplumsal uzlaşma bazen hatırlama ve bazen de unutma ile oluşmaktadır. Bireyin içinde bulunduğu toplulukla uzlaşması, kimlik inşa etmesi ve o toplumun bir parçası olabilmesi ile birlikte anılarını o toplumun bağlamında hatırlamakta ve unutmaktadır (Connerton, 2018; 2019; Neyzi, 2020). Böylece anılar geçmişten koparılarak bugünün gereksinimlerine göre şekillendirilmektedir. Başka bir deyişle hatırlama ve unutma farklı bağlamlarda da olsa kolektif bellek inşasının önemli birer unsuru haline gelmektedir. Kolektif belleğin yeniden inşa edilerek sürekli hale getirilmesi toplumun bilinci ve birlikteliğini etkileyerek toplumsal yaşamın sürekliliğine katkı sağlamaktadır. Ancak bunu tarih ve resmi söylemlerin dışında toplumun içinden gelen dinamiklerle sağlamaktadır (Assmann, 2018; Halbwachs, 2018a). Bu anlamda kolektif belleğin hem birey hem de toplum için anımsama ve unutma süreçlerinde temel öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ancak kolektif belleğin inşa edildiği ve aktarıldığı çeşitli araçlar vardır. Bu çalışmanın odak noktasını daha görünür hale getirebilmek için kolektif belleğin inşa edildiği ve aktarıldığı alanlara kısaca bakmak gerekmektedir.

Kolektif bellek, toplumsal yaşamın ortaya çıktığı alanların neredeyse tamamında inşa edilmekte ve aktarılmaktadır. Böylece kolektif bellek devamlılığını sağlayarak toplumsal yaşamın bir parçası olmaktadır. Pierre Nora (2006) kolektif belleğin inşa edildiği ve aktarıldığı alanları “bellek mekânları” olarak tanımlamaktadır. Ona göre kolektif belleğin yeniden inşa edilmesi ve aktarılmasında rol oynayan bellek mekânları arasında; müzeler, arşivler, resmi belgeler, anıtlar, mezarlar, belirli yerler ve okullarda okutulan ders kitapları gibi mekânlar yer almaktadır. Nora, bu mekânları toplumsal yaşamın bir parçaları olmaları ve geniş bir kesimin gündelik yaşamında temas ettiği yerler olmaları bakımından bellek mekânı olarak nitelemektedir. Buna ek olarak Connerton (2018) ise anma törenleri ve ritüelleri bellek inşası ve aktarımının birer parçası olarak kabul etmektedir. Benzer şekilde Assmann (2018) bellek inşası ve aktarımında kişilerin yani bellek kişilerinin önemine vurgu yaparak şair, ozan ve öğretmen gibi sözlü olarak belleği aktaran kişilerin bellek inşası ve aktarımındaki rolüne değinmektedir. Öte yandan içinde bulunduğumuz çağda önemli bir bellek aktarıcısı da medyadır. Nitekim medya ile birlikte Huyssen’in (1999) “bellek patlaması” olarak tanımladığı bellek inşa ve aktarım süreci ortaya çıkmıştır. Medya hem belleğin inşasında hem de aktarımında başat bir rol oynamaktadır. Medya, aracılı bir şekilde bellek inşasının temelini oluşturmaktadır. Özellikle dijital ağların birer medya olarak konumunu sağlamlaştırması aracılı bellek inşasını neredeyse kolektif belleğin inşasında temel haline getirmiştir (Hoskins, 2008). Dolayısıyla bellek inşası ve aktarımı bakımından dijital ağların konumunun ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

2.1. Dijital Medyada Kolektif Bellek Aktarımı

Dijital teknolojilerin gelişimi kolektif bellek inşası ve aktarımı ile bellek çalışmaları için bir patlamaya yol açmıştır. Nitekim dijital ağlarda kolektif bellek aktarıcıları yani bellek araçları hızla artış gösterirken sosyal bilimler alanlarında bu anlamda yapılan çalışmalar da artış göstermiştir. Hoskins (2009) medyanın kolektif belleğin aktarımındaki aracı rolünü tarih yazımına benzetmektedir. Hatta tarih yazımı anıdalık kazanarak olay gerçekleştiği anda elde edilen bilgilerin tamamı dijital arşivlere kaydedilmektedir. Medyanın kolektif bellek inşası ve aktarımı diğer içeriklerin hepsinden önce haber ile olmakta ve haber de bir anlamda tarih yazımının bir parçası olarak konumlanmaktadır. Bunun yanı sıra medyada yer alan her içerik bellek inşasının ve aktarımının birer parçası olmaktadır. Medya içeriklerinin insan yaşamına ilişkin içerikler olması nedeniyle bu durum oldukça normaldir.

Kolektif belleğin inşası ve aktarımında geleneksel medya ve yeni medyanın rollerine ilişkin değerlendirme yapan Hoskins (2009) yeni medyanın çoklu üretici alanı ile ayrıştığını belirtmektedir. Yeni medya olarak tanımladığımız dijital medyada okuyucu ya da hedef kitle olarak kabul edilen geniş kesimler aynı zamanda üretici konumuna ulaşarak bazı mecralarda kullanıcı olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bu durum editöryal bir süreç içermeksizin dijital ağlara erişim sağlayan herkesi bellek inşacısı ve aktarıcısı haline getirmiştir (Garde-Hansen, 2020; Uzun ve Demir, 2024). Başka bir deyişle kolektif belleğin inşası ve aktarımında neredeyse herkes söz sahibi olmuş ve medyanın buradaki işlevi değişmiştir. Medyanın bir anlamda tarih yazıcı rolü devam etmesine karşın çok daha fazla ve güvenilirlik bakımından problemler içerikler, kolektif belleğin inşa ve aktarımın parçası haline gelmektedir.

Kolektif belleğin inşası ve aktarımında dijital medyanın oynadığı rollerin belki de en belirgin olanı ise bellek patlaması çağında bir bellek çöplüğü oluşturmaktır. Başta sosyal medya olmak üzere dijital ağlarda hatırlama ve unutma temelli yoğun bir şekilde bellek inşası ve aktarımı görülmektedir. Hatırlama temelli bellek inşası ve aktarımı, sosyal medyada sürekli olarak anma günleri, ölüm yıldönümü ya da doğum günü gibi çeşitli yıldönümleri üzerinden çok sık gerçekleştirilmektedir. Hatta sosyal medyada her günün birden fazla olayın anma günü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Uzun, 2023). Böylesi bir ortamda bellek bolluğunun ya da daha başka bir söylemle bellek çöplüğünün ortaya çıkması kaçınılmazdır. Çok fazla bellek olayıyla karşılaşan bireylerin kolektif belleğe ve belleğe aidiyet duygusuna karşı bir duyarsızlaşma yaşamaları muhtemeldir. Burada Huyssen'in (1999) belirttiği gibi kolektif belleğin seçici bir şekilde inşası ve katılımı söz konusu olmaktadır. Bireyler ya aşırı yaratıcı zekâ kullanarak bellek bombardımanından kendisi için en uygun olanı seçecek ya da kendisi için uygun belleği kendi sosyal çevresine göre uygun hale getirmek için çabalayacaktır.

Medyanın özellikle dijital medyanın kolektif bellek inşası ve aktarımındaki bir diğer konumunun da arşiv oluşturmak olduğunu belirten Huyssen (1999), çağın ve gündemlerin hızla aktığı bir dünyada medya, bir bellek mekânı olarak bellek olaylarının saklanması aracılığı etmektedir. Huyssen, burada kolektif belleğin dış kaynaklarda sabitlendiğini ve insanların kendi hafızasını aşacak kadar çok belleğe katılması nedeniyle yardımcı kaynaklarla kolektif belleğini güçlendirdiğini düşünmektedir. Benzer şekilde düşünen Hoskins (2009) ise kolektif bellek ve medya ilişkisinin bu boyutunu “protez bellek” olarak adlandırmaktadır. Aynı şekilde Ricoeur (2017) medyayı “hafızanın koltuk değnekleri” olarak tanımlamaktadır. Bu durum hafızanın aracılı bir şekilde dış kaynaklara işaretlenmesi ve kolektif bellekte kullanılmasına ilişkindir. Dijital ağlar ise bu aracılığı en yoğun şekilde yerine getiren kaynaklardır. Nitekim Hoskins, protez bellek kavramını doğrudan dijital ağlar için kullanmıştır. Dijital ağların bellek inşası ve aktarımında yoğun ve geniş bir aracılı bellek oluşturmaları bunun temel nedeni olarak değerlendirilebilmektedir.

Dijital ağlar kolektif bellek süreçlerinde yer alarak hem olumlu hem de olumsuz anlamda roller oynayabilmektedir. Kolektif belleğin inşasına daha geniş kesimlerin katılması, birçok olayda doğrudan tanııkların bellek aktarımında yer alması, dijital teknolojilerin en temel avantajlarıdır. Bütün medya ağlarında bellek aktarımı aracılı olmasına karşın geleneksel medyada muhabir ya da içeriği oluşturan kişi de bir aracı oluşturmakta ve aracılı aktarım daha uzun bir aracı ağı ile gerçekleşmektedir. Öte yandan dijital ağlardaki kolektif bellek inşası ve aktarımı güven sorununu barındırmaktadır. Bellek inşasında kullanılan bilginin doğru ve çarpıtılmadan aktarılıp aktarılmadığının tespiti güçtür. Herhangi bir denetimden geçmeden kolektif belleğe aktarıldığı görülen içerikler belleği güvensiz hale getirmektedir. Buna ek olarak toplumsal uzlaşmayı sorunlu hale getirebilecek olan çatışan bellekler aynı alanda var olma olanağı yakalamaktadır. Dolayısıyla birey, bellek çatışmaları ile kolektif belleğe dâhil olmakta sorun yaşayabilecektir. Bu durum yalnızca bireyler için sorun oluşturmayıp toplum için de birliktelik açısından sorunlu olacaktır.

Burada belirtilen ve belirtilmeyen olumlu ya da olumsuz özelliklerine karşın dijital ağlar kolektif belleğin inşası ve aktarımında etkin bir şekilde aracılık yapmaktadır. Bu anlamda sosyal medya ağları en yoğun bellek inşası ve aktarımının gerçekleştirildiği alanlar olarak dikkat çekmektedir. Sosyal medya ağlarında özellikle anma etkinlikleri, hatırlatma temelli olarak bellek inşası ve aktarımı, gerçekleştirilmektedir. Elbette kolektif belleğin politik konumu düşünüldüğünde kaçınılmaz olarak hatırlatma temelli belleğin de içinde unutturmayı barındırdığı görülmektedir. Bu anlamda dijital ağların kolektif belleğin inşası ve aktarımı için oldukça etkin alanlar olduğunu söylemek mümkündür.

3. YÖNTEM

28 Şubat Postmodern Askeri Darbesinin kolektif bellekte nasıl yer aldığı, dijital ağlarda buna ilişkin belleğin nasıl inşa edildiği ve aktarıldığının incelendiği bu çalışmada, retorik eleştiri analizi uygulanmıştır. Çalışma kapsamında, X'te #28Şubat etiketiyle paylaşılan tweetler retorik eleştiri yöntemiyle analiz edilmiştir. Bu anlamda çalışmada farklı bellekleri aynı ortamda aktarma olanağı sağlayan sosyal medya, çalışmanın temel inceleme alanını oluşturmuştur. Türkiye'de toplumun farklı kesimlerinde farklı kolektif belleklerin inşa edildiği 28 Şubat'a ilişkin sosyal medyadaki belleğe ışık tutulmuştur. Çalışmada retorik eleştiri yöntemi, kolektif bellek çalışmalarında dijital belleğe ilişkin önemli çalışmalar gerçekleştiren Silvestri (2018; 2021) ve Hoskins (2017; 2018; 2023) tarafından benimsenmesi nedeniyle tercih edilmiştir. Dolayısıyla kolektif bellek çalışmalarında bellek aktarım aracı olarak değerlendirilen dijital ağlara odaklanan çalışmalarda sıkça tercih edilen bir yöntem olarak retorik eleştiri yöntemi, bu çalışma bağlamında benimsenmiştir.

Retorik eleştiri, metinlerin hegemonya ve ideolojiyi aktardığını savunmaktadır. Dolayısıyla belirli bir metni incelemek kültürel değerlere ve inançlara ilişkin daha ayrıntılı bilgiler sunmayı gerektirir (Lenz et al., 2002). Retorik eleştiri gerçekleştiren araştırmacılar çoğunlukla yakın okuma yapar. Burada bahsedilen okuma terimi ile araştırmacının yorumlayıcı konumuna gönderme yapılmaktadır. Araştırmacı, metni üretenlerin niyetinden bağımsız olarak metnin kendi başına bir gösteren olarak özerkliğini kabul eder. Dolayısıyla metnin ne amaçla üretildiği değil, ne anlattığı ve nasıl bir çerçeve çizdiğine odaklanılır. Retorik eleştiriye dayanarak gerçekleştirilen analizde metin, devam eden anlam mücadelesinde anlık olarak sabitlenmiş ve konumlandırılmış karmaşık bir söylemsel uygulamalar kümesi olarak kabul edilmektedir (Silvestri, 2021). Bu söylemler çerçevesinde gerçekleştirilen çözümleme ile araştırmacı metnin alt anlamlarına ulaşma olanağı yakalamaktadır. Böylece metnin söylemsel boyutu daha belirgin hale gelmektedir.

Retorik eleştiri, metnin anlamının kesinliğinden ziyade olasılıklarına odaklanır. Retorik eleştirmenler metnin içerdiği ideolojik konumun potansiyeliyle ilgilenir. Bu nedenle metnin gerçeği

yansıtması dikkate alınmaz, analiz daha çok şu sorulara yanıt aramaktadır; gerçekliğin hangi versiyonu normalleştirilir? Metin ne kadar özgürleştirici ya da hegemoniktir? Hangi toplumsal tartışmalar ve temsiller metinde yer almaktadır? (Silvestri, 2018). Başka bir deyişle metnin içeriğinden hareketle araştırmacı bir çıkarım yapmakta ve metnin ürettiği ideolojik ve kültürel bağlamların olası uğraklarına ilişkin çıkarım yapmaktadır. Bu durumda varılmak istenen net bir gerçeklik olamayacağı gibi tek bir sonuç elde etme amacı da söz konusu değildir.

Çalışmada incelemeye alınan, 28 Şubat postmodern darbesine ilişkin kolektif bellek inşa eden ve aktaran içerikler 2 Mart 2024 günü X'te paylaşılan #28Şubat etiketinden elde edilmiştir. 28 Şubat olayının yıldönümünün hemen ardından bir haftalık süre sınırlaması ile yapılan arama ile elde edilen veriler çalışmanın evrenini oluşturmuştur. Bu tarihte verilerin incelenmesinin temel nedeni anma etkinliği ile oluşturulan kolektif bellek hareketliliğinin incelenmesinin amaçlanmasıdır. Buna ek olarak 28 Şubat'ın üzerinden 27 yıl geçmiştir ve çeyrek asırdan fazla süredir kolektif bellekte çeşitli politik bağlamlarda yer alan bir olayın dijital ağlarda nasıl aktarıldığının belirginleştirilmesi önemlidir. Çalışma kapsamında X'e yönelik bir çalışmanın yapılması iki temel nedenden dolayı olmuştur. Bunların ilki incelenen konunun politik bir bağlam içermesi ve X'in bu anlamda belirgin bir kişisel kamusal rolünün söz konusu olmasıdır (Uzun, 2023). İkinci neden olarak ise X'in Türkiye'de oldukça yaygın bir şekilde kullanılması yer almaktadır. Nitekim birinci nedeni sağlayan farklı dijital ağlar da söz konusu olabilir ancak X, Türkiye'de 13 milyonun üzerinde kullanıcı sayısına sahiptir. Bunun yanı sıra dünya genelinde en çok X kullanıcısı olan 6. ülke konumunda Türkiye yer almaktadır (We are Social, 2024). Söz konusu veriler MAXQDA 2020 yazılım programının dışı aktarma özelliği ile kaydedilmiş ve bu süreçte 10 bin tweet elde edilmiştir. Bu tweetler amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilerek kolektif bellek inşa ve aktarma stratejilerine uygun olarak ayrılarak 12 tweet çalışmada örnek olarak çözümlenmiştir.

Bu bağlamda çalışmanın amacına uygun olarak var olan literatürden yola çıkarak bir kodlama cetveli hazırlanmıştır. Kodlama cetveli, 4 temel kategoriden oluşmuştur. Söz konusu 4 kategori, kolektif belleğin inşa edilme stratejileri olan *hatırlatma*, *unutturma*, *üzleşme/hesaplaşma* ve *belleği politikleştirme (belleği bugünün şartlarına göre yeniden oluşturma)* şeklindedir. Bu 4 temel kategori çerçevesinde X'ten elde edilen veriler çözümlenerek bellek inşa etme ve aktarma stratejileri belirlenmiştir. Bu kategoriler 28 Şubat belleğinin dijital ağlarda nasıl yer aldığını ve nasıl aktarıldığına ilişkin bir ışık tutmaktadır.

Çalışma kapsamında yapılan kodlamalar ve analiz gerçekleştirilen kategoriler doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. X'te 28 Şubat'a ilişkin kolektif bellek hangi kategorilerle temsil edilmektedir?
2. X'te 28 Şubat kolektif belleği hangi bağlamlarıyla ön plana çıkmaktadır?
3. X örneğinde dijital ağlarda kolektif bellek nasıl şekillenmektedir?

4. BULGULAR

Kolektif belleğin inşası ve aktarımının geçmişin bugüne göre yeniden anımsanmasına dayanan temeli, medyada bellek aktarımında kendini göstermektedir. Uzun'a (2023) göre, geleneksel medyada olduğu gibi dijital medya ağlarında da kolektif belleğin yeniden inşası ve aktarımı güncel olaylardan etkilenecek şekilde şekillenmektedir. Bir anlamda belleğin yeniden inşası ve aktarımı dijital ağlarda da bugünün gereksinimlerine göre oluşmaktadır. Ancak her mecranın kendine özgü bir bellek inşa süreci ve ürünü olduğu gibi dijital ağların da karakteristik bellek inşası görülmektedir. Nitekim dijital ağlarda inşa edilen kolektif belleğin geleneksel medyadan en belirgin şekilde ayrıştığı nokta editoryal denetimden geçmeden dağıtımına çıkan kalabalıkların sesi olmasıdır. Geleneksel medyada görülen bellek inşası belirli

bir politik kimliğe meşruiyet kazandırma bakımından dijital medya ile aynı olmasına karşın inşa sürecinde kullanılan tezlerin araştırılarak doğruluğu güçlü içerikler kullanıldığı bilinmektedir. Öte yandan dijital medyada bu durum neredeyse hiç dikkate alınmamakta ve görülen, duyulan ya da trend olan bir şey anında paylaşılmaktadır. Bu da kurumsallaşmış bir üst bellek inşasını ortadan kaldırmaktadır (Hoskins, 2009). Nitekim çalışma kapsamında yapılan incelemede #28Şubat etiketiyle paylaşılan “zulmü unutma unutulmuş zulüm tekrarlanır” sözü Aliya İzzetbegoviç, Muhsin Yazıcıoğlu, Cahit Zarifoğlu ve Selçuk Bayraktar gibi birçok ismin sözü olarak paylaşılmıştır. Burada kitlelerin bilinçsizce bellek inşasına katıldığı ve tanınan kişileri referans göstermenin yanı sıra belirli kesimlerce sevilen kişiler bellek sürecinin bir parçası yapılmaktadır. Böyle bir bellek inşası söz konusu belleğin güvenilirliğini sorgulanır hale getirirken sloganlara dayanan bir hatırlatma ya da daha doğrusu neyi hatırlattığı belli olmayan bir bellek inşası ve aktarımı ortaya çıkarmaktadır.

Dijital ağlardaki bellek inşası ve aktarımının bir diğer karakteristik özelliği de farklı konuları bir araya getiren bellek inşasının ortaya çıkmasıdır. Bu durum bir anlamda dijital ağlarda oluşan bellek yığını ya da bellek çöplüğü olarak tarif edilen durumun ortaya çıkmasına yol açmaktadır. 28 Şubat'ın dijital ağlarda kolektif belleğini inşa eden ve aktaran içeriklerden olan X'te paylaşılan #28Şubat etiketinde bu bağlamda paylaşılan tweetlerde farklı konulara değinen tweet başlıklarının (farklı tagların, etiketlerin) bir arada verildiği ve bu durumun yüksek bir oranda olduğu saptanmıştır.

Örnek 1: *#izmirdeprem Yeşim İndirin #kayseri Naci Teşekkürler Erdoğan #Kayserispor #mansuryavas Cumhurbaşkanı #DevletBahçeli Kerem Kınık #28Şubat İP'in başı Kentsel dönüşüm konusunda neleer demiş bakan da görün duyun bunlar böyledir.*

Örnek 2: *Artık eski Türkiye yok Oysa eskiyi ne çok özliyoruz #28Subat #FenerbahçeHalktır #deplasmanımadokunma*

Çalışma kapsamında #28Şubat etiketinden seçilen örnek tweetlerde de görüldüğü gibi 28 Şubat darbesi ile ilişkisi olmayan konular bu etikette paylaşılarak hem inşa edilen kolektif belleğin içine sızılmakta hem de kendi konusunun geniş kesimlere ulaşması amaçlanmaktadır. Seçilen örneklerin aksine hiçbir mantığı ve anlamlı bütünlüğü olmayan paylaşımların da yapıldığı görülmüştür. Bunun nedeninin farklı bir etiketi gündeme sokmak için diğer etiketlerde paylaşım yapan kullanıcıların yeniden paylaşımlarını elde etmeye yönelik girişim olduğu düşünülmektedir. Ancak bu durumun kolektif bellek inşası ve aktarımı bakımından bir bellek patlaması (Huyssen, 1999; Hoskins, 2009) ya da bellek bolluğu (Connerton, 2018) yarattığı görülmektedir. Bellek bolluğuna yol açan bir diğer noktanın ise güncel sorunlar olduğu saptanmıştır. 28 Şubat etiketinde paylaşılan tweetlerde futbol taraftarlarının deplasman yasaklarına tepkisi ve depremlere ilişkin paylaşımlar dikkat çekmektedir. Farklı kolektif belleklere ve farklı gündemlere dâhil olarak ilgi çekme ve fikirlerini yayma girişimi olduğu söylenebilir. Dijital ağların bellek aktarımındaki en büyük sorun da buradan kaynaklanmaktadır. Nitekim bağlamından kopmuş ve anlamsız içerikler kolektif belleğin aktarılmasında bir parça olarak dijital arşivde yer almaktadır. Dolayısıyla bu anlamda dijital ağlarda arama yapan bireyler belleğin parçası olarak bellek çöplüğü ile de karşılaşmaktadır.

Dijital ağlarda ve medyada bellek inşası ve aktarımı farklı bellekleri bir araya toplayabilmektedir. Geleneksel medyada bellek inşası ve aktarımı gerçekleştirilirken elbette aynı güne denk gelmiş bellek olayları aynı bülten içerisinde anılarak bellek inşası gerçekleştirilebilmektedir. Ancak dijital ağlarda bu durum iç içe geçmiş bir kolektif bellek oluşturmaktadır. Örneğin X'te belirli bir kitleyi bir araya getirmek için oluşturulan bir etikete farklı kolektif belleklerin inşası ve aktarımı da eklenebilmektedir.

Uzun, B. & Balcı, E. V. (2026). Dijital Ağlarda Kolektif Bellek İnşası: X Kullanıcılarının 28 Şubat Postmodern Darbesine İlişkin Belleği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 28(51), 213-229.

Örnek 1: *28 Şubat 1958... İlk Türk konser kemancısı ve İstiklal Marşı'nın bestecisi Osman Zeki Üngör 73 yaşında Moda'da hayata veda etti. #28Şubat*

Örnek 2: *#28Şubat 2015'te aramızdan ayrılan #YaşarKemal anılıyor. Edebiyata 26 roman, 11 deneme, 9 röportaj, 2 öykü ve şiir alanında bir eseri miras bırakan Yaşar Kemal'in hayatı ve eserleri...*

Çalışma kapsamında yapılan incelemede farklı kolektif belleklerin bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde 28 Şubat kolektif belleğine dâhil edildiği görülmüştür. Seçilen örneklere bakıldığında İstiklal Marşı'nın bestecisi Osman Zeki Üngör'ün ölümü anılarak bir bellek inşası gerçekleştirilmiştir. Söz konusu paylaşımın doğrudan 28 Şubat belleği ile ilişkili olarak paylaşıldığı ve 28 Şubat etiketine bilinçli bir şekilde eklendiği izlenimi oluşmaktadır. Nitekim 28 Şubat sürecinin ana tartışması laiklik ve devletin milli değerleri ile çatışan durumlar ile ilişkili olduğu kolektif bellekte yer almaktadır. Bu bakımdan 28 Şubat mağdurlarının inşa ettiği kolektif belleğe karşıt bir bellek inşa etme girişimi ile İstiklal Marşı'nın bestecisinin ölüm yıldönümü kullanılmaktadır. Örnek 2'de ise Türkiye'de tanınan bir yazar olan Yaşar Kemal'in ölüm yıldönümü anması 28 Şubat kolektif belleğine eklenmiştir. Burada, dijital ağlarda farklı kolektif belleklerin ya da farklı anma etkinliklerinin bir araya geldiği bellek inşası görülmektedir.

Dijital ağlarda 28 Şubat kolektif belleğinin inşasında ve aktarımında hatırlatma stratejisi ile bellek inşa edilirken çoğunlukla mağduriyetler ön plana çıkartılmıştır. 28 Şubat kararlarının ardından çeşitli mağduriyetler yaşayan kişilerin anlatımları ya da bireylerin dâhil olduğu kolektif belleklerinden edindikleri birikimle aktardıkları acı, mağduriyet ve zorluklar 28 Şubat kolektif belleğine ilişkin temel hatırlatıcılar olmuştur. Burada görülen bellek inşası, yaşanan acıların unutturulmaması ve gelecek nesillere aktararak böylesi olayların yaşanmasını engellemeye çalışmak içindir. Hatırlatma stratejisi ile bellek inşasında yalnızca acı ve mağduriyetler yer almamakta ve o dönem askeri darbeyi gerçekleştirenlere karşı direnen siyasiler ve toplumca bilinen kişiler de anılmaktadır. Bellek kişileri ön plana çıkartılarak kolektif bellek çeşitli taşıyıcılara sabitlenmekte ve kolektif bellekte daha uzun süre kalması daha doğrusu hatırlanması amaçlanmaktadır (Halbwachs, 2018a; Sancar, 2016). Çeşitli bağlantı noktaları oluşturularak kolektif belleğin inşa edildiği söylenebilir. 28 Şubat için ise hem kahramanlık hem de acılara dayanan bir kolektif bellek inşa edildiği çeşitli kişi ve olaylar aracılığıyla hatırlatılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Örnek 1: *Oğullarının yemin törenine alınmayan analar, Unutma unutturma... Unutmadık, unutmayacağız! #28Şubat zihniyeti pusuda bekliyor uyanık olun. •De ki: "Hak geldi bâtil yıkılıp gitti! Zaten bâtil yıkılmaya mahkûmdur."*

Örnek 2: *POST-MODERN DARBE 28 ŞUBAT #28Şubat'ta alınan kararlar ~12 yaş öncesi çocukların Kur'an-ı Kerim öğrenimi yasaklandı ~Düşüncelere, değerlere kilit vuruldu ~Katsayı zulmü başladı ~İmam-hatiplerin ortaokul kısımları kapatıldı ~Kurumsal alanda başörtüsü yasağı başlatıldı*

Burada belirtilen örnekler 28 Şubat kararlarının ardından çeşitli zorluklar yaşayan insanlara ilişkin durumları ortaya koymaktadır. Nitekim 28 Şubat dönemi ve ardından gelen yıllarda toplumun muhafazakâr kesimleri örnek tweetlerde belirtilen zorlukları yaşamak zorunda kalmıştır. Öte yandan hatırlatma temelli bellek inşasında yaşanan zorluk ve mağduriyetlerin bitmesi de yer almaktadır. Bu anlamda özellikle bellek kişilerine vurgu yapılmakta ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, mağduriyetlerin giderilmesi bakımından temel bellek taşıyıcısı konumunda bulunmaktadır. Alınan siyasal kararların 28 Şubat'ın yarattığı mağduriyetleri ortadan kaldırması böylesi bir bellek inşasının ve kendisinin de bu bakımdan kolektif belleğin taşıyıcısı konumuna gelmesine neden olmaktadır. 28 Şubat belleğini hatırlatma stratejisi ile kurarken ön plana çıkartılan kişilere bakıldığında olumlu imaj ile Necmettin Erbakan, Muhsin Yazıcıoğlu ve Selçuk Bayraktar yer alırken bellekte çoğunlukla olumsuz işlenen kişiler ise Şener Eruygur, İsmail Hakkı Karadayı ve Sabih Kanadoğlu olmuştur. Sabih

Kanadoğlu'nun 28 Şubat 2023 tarihinde yaşamını yitirmesi de 28 Şubat kolektif belleğinde sıkça kullanılan bir durumdur. Ölümünün üzerinden tam bir yıl geçmiş olması nedeniyle 2024 yılında paylaşılan içeriklerde de ön plana çıkarılmak istenmekte, böylece 28 Şubat kolektif belleğinin karşıt ya da saldırı hedefi Sabih Kanadoğlu olmaktadır.

Kolektif belleğin inşası ve aktarımında geçmişin hatırlatılması ne kadar önemli ise unutturulması da o kadar önemlidir. Unutturma bazen tamamen geçmişi silme olarak ortaya çıkarken bazen geçmişin bir kısmını silerek ya da unutturarak toplumsal mutabakat sağlanmaktadır (Halbwachs, 2018b). 28 Şubat kolektif belleğinin inşası ve aktarımında dijital ağlarda hatırlatma kadar unutturma da kullanılmıştır. Hoskins (2023), dijital ağların bellek yoğunluğu ile hatırlamayı daha doğru biçimde konuyu bağlamıyla hatırlamayı güçleştirdiğini belirtmektedir. Ona göre bireyin geçmişi doğru bir şekilde hatırlamak için karşılaştığı bellek aktarıcıları arasında en iyiyi seçmekle uğraşması gerekmektedir. Buna ek olarak sosyal medyanın kısa ve sloganik paylaşımları ön plana çıkarması da bir şeyleri anmayı ya da hatırlatmayı ama neyi andığını unutturmaya sağlayan bir bellek inşasına yol açmaktadır (Uzun, 2023). 28 Şubat belleğine ilişkin X'te gerçekleştirilen inşa ve aktarıma bakıldığında bu durum belirgin bir şekilde görülmektedir.

Örnek 1: *İlim ahmaklığı gidermez. Şuur lazım şuur... Pr Dr Necmeddin Erbakan #28Subat*

Örnek 2: *"Zulmü unutmayın! Çünkü unutulmuş zulüm tekrarlanır." Aliya İzzetbegović #28Subat*

Belirtilen örneklerde de görüldüğü gibi anılmak istenen olay belirtilmekte ancak onunla ilgisi olmayan bir özlü söz ya da benzeri bir söz paylaşarak anma eylemi gerçekleştirilmektedir. Buna benzer anma eylemleri aslında neyin anıldığını unutturmakta ve insanların zihninde bir tarihi işaretlemekten öteye geçmemektedir. Dolayısıyla anma eylemi aslında bir unutturma temelli bellek inşası oluşturmaktadır. Başka bir deyişle içi boşaltılmış, popülerleştirilmiş ve kitlelerin ilgisini çekebilecek bağlamda paylaşılmış bir olaya dönüşmektedir. Nitekim bu durum kolektif bellek inşasında sıkça görülmektedir. Connerton (2018) unutturma kolektif bellek inşası ve aktarımı için gereklilik olduğunu belirtmektedir. X'te üretilen bellek de bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde olayın bazı boyutlarını unutturmada ancak bir askeri darbe ya da darbe girişimi yaşandığını insanların zihninde korumaktadır.

Kolektif belleğin inşası ve aktarımında en temel amaçlardan biri de yüzleşme/hesaplaşma isteğidir. Nitekim geçmişle yüzleşen/hesaplaşan toplumlarda toplumsal mutabakat ve meşruiyet daha sağlam temellere dayanmaktadır. Buna ek olarak geçmişten ders alarak geçmişte yaşanan acıların tekrarlanmaması için kolektif belleğin dinamik rolü tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Kolektif bellek geçmişle yüzleşme/hesaplaşmanın sağlanması ya da geçmişle yüzleşme/hesaplaşma isteğinin diri tutulması anlamında önemlidir (Halbwachs, 2016; Sancar, 2016). Bütün kolektif bellek aktarıcılarında olduğu gibi dijital ağlarda da yüzleşme/hesaplaşma temelli bellek inşası ve aktarımı görülmektedir.

Örnek 1: *#28Şubat bin yıl sürmedi ama hesabı da sorulmadı #28Şubat zihniyeti mahkum oldu ama failleri cezalandırılmadı #28Şubat darbesi tescillendi ama darbenin mağdurlarının mağduriyetleri hala devam ediyor*

Örnek 2: *#28Şubat'ın silahsız kuvvetleri, yani medya ayağı yargılanmadı. ❖Başta Ertuğrul Özkök, Fatih Altaylı ve Zafer Mutlu olmak üzere kimseye dokunulmadı. ❖Pişman olmadılar, milletten özür de dilemediler. ❖Millete çektirdikleri acılar yanlarına kâr kaldı.*

28 Şubat kolektif belleğinin X'te inşası ve aktarımında yüzleşme/hesaplaşma talebi neredeyse yok denecek kadar az başvurulan bir strateji olmuştur. Yüzleşme/hesaplaşma talebine ilişkin bellek inşası ve aktarımında hukuki sürecin de hiç etkisi olmamıştır. Nitekim 28 Şubat kararlarının alınmasında aktif rol oynayan generaller ve dönemin bürokratlarının yargılandığı dava belleğe hiç dâhil edilmemiştir.

Buna karşın Örnek 1’de görüldüğü gibi 28 Şubat zihniyetinin mahkûm olduğu düşüncesi bu yönde bellek inşasını etkilemiştir. Siyasi iktidar aldığı kararlarla 28 Şubat’ın yasaklarını ortadan kaldırmış ve muhafazakâr kesimlere inançları doğrultusunda yaşayabileceği geniş alanlar açmıştır. Bu da 28 Şubat zihniyetinin ortadan kalktığı düşüncesini yaratarak insanlara bir rahatlama getirmekte ancak bunu yapanların herhangi bir ceza almaması da bellekte yerini almaktadır. Yüzleşme/hesaplaşmanın tam anlamıyla gerçekleşmediği medyaya ilişkin eleştiride kendini göstermektedir. 28 Şubat’ın yaşanmasında askerler kadar medyanın da suçlu olduğunu düşünen bir kullanıcı, bellek inşasında dönemin medya yöneticilerinin hesap vermesi gerektiği üzerinde özellikle durmaktadır. Bir anlamda yaşanan mağduriyetlerin giderilmesi ya da kişilerin toplumsal uzlaşısı için talebi medyanın da hesap vermesi yönündedir. Bu bakımdan X’te 28 Şubat belleğinin inşası ve aktarımında oldukça dar bir şekilde görülen yüzleşme/hesaplaşma belleğin bir parçası ancak gerçekleştirilmesi gereken bir eksiklik olarak yer almaktadır.

Kolektif belleğin inşası ve aktarımında hangi strateji kullanılırsa kullanılsın geçmişin bugüne getirilerek bugünün gerçekliğine göre yeniden kurgulanması temel dinamik olmaktadır. Kolektif bellek üzerine çalışmalar yürüten araştırmacılar (Assmann, 2018; Garde-Hansen, 2011; Halbwachs, 2016; 2018a; Hoskins, 2009) geçmişin bugünün gerçeklikleri ve gereksinimlerine göre şekillendiğini ve geçmişin geçmişte olduğu gibi kalmadığını belirtmektedir. Nitekim kolektif bellek, geçmişi bugünün meşruiyeti ve toplumsal mutabakatı için bir araç olarak kurgulamasına dayanmaktadır. Dolayısıyla bütün gerçeklik algısı bugün yaşanan dünyanın gereksinimlerine göre değiştirilmekte ve toplumsal birliği sağlayacak şekilde kurulmaktadır. Bu durum bazen toplumun tamamı için geçerli olurken ulusal bellek dışında kalan bazı durumlarda da toplumun bir kesimi için daha doğrusu bellek inşasında aktif rol alan kesimin gerçekliği ile ortaya konulmaktadır. Burada belirtilen nokta bir kimlik inşası ve toplumsal bağlamda kolektif belleğin rolüne vurgu yapılması olarak belirtilebilir. Ancak dijital ağlarda bireylerin bellek inşasına daha etkin katılmasıyla ideolojik temeli olsun ya da olmasın çeşitli güncel olaylar ve durumlar belleğe eklenmektedir.

Örnek 1: Tarih tekerrür ederken, 15 Temmuz ruhu buydu. Böyle yaşayacağımıza ölelim daha iyi. Şimdi ister kabul edin, ister etmeyin umrumuzda değil. Ordu ve iktidar ayyaş fikirlerden kurtuldu. Bugün Ülkenin önü açık Büyürde, ilerlerde. #28Şubat #28ŞubatıUnutma #28ŞubatınFarkındayım

Örnek 2: Lise 2 milli güvenlik dersinde başörtümüzle derse girmek yasak açmak ya da peruk takmak zorundaydık, uzak değil yıl 2011-2012. Dersi en son biz aldık sonraki yıl kalktı, gerçekten 28 şubatın esintilerini biz bile yaşadık Allah bir daha bu zalimlere fırsat vermesin. #28Şubat

Örnek paylaşımlarda da görüldüğü gibi geçmişin bugüne getirilerek ve bugünün gerçekliklerine göre bellek inşası 28 Şubat kolektif belleğinde de kullanılmıştır. Örnek 1’de 15 Temmuz ile 28 Şubat özdeşleştirilmekte ve devletin belirli kesimlerinin kurtulması bellek inşasının temelini oluşturmaktadır. Hem 28 Şubat hem de 15 Temmuz ordu içerisinde değişimlere yol açmış iki olay olmasının yanı sıra birbirini destekleyen olaylar olarak konumlandırılmaktadır. Örneğin sonunda görülen ordunun bir fikir yapısından kurtulduğu düşüncesi ve bunun da devletin büyümesine yardımcı olacağı iddiası bugünün gerçekliğiyle bellek inşasının geleceğe ilişkin kitleye olumlu mesaj vermesi dikkat çekmektedir. Örnek 2 ise mağduriyet söyleminin bugüne göre yeniden kurgulandığı bir bellek inşasıdır. Paylaşımı yapan bir tanık anlatısı ile bellek inşasına katılmakta ancak belirttiği yıllar böylesi bir mağduriyetin yaşanmasına olanak vermeyecek ortamda yaşanmıştır. Örnek 2’de belirtilen 2011-2012 eğitim öğretim yılının öncesinde 2010 yılında eğitim öğretim yılı başlamadan önce kız öğrencilerin başörtüsü ile derse girebileceği açıklanmıştır. Bu anlamda paylaşımı yaparak bellek inşasına katılan kullanıcı bugünün siyasal ortamında ve toplumsal yapı içerisinde mağduriyetin kendisine popülerlik kazandıracağı

düşüncesi ile böylesi bir anlatım gerçekleştirilmektedir. Başka bir deyişle geçmiş olduğu gibi anımsanmayarak bugünün şartlarında yeniden kurgulanmış ve kolektif belleğe eklenmiştir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kolektif belleğin medya aracılığıyla nasıl inşa edilip aktarıldığını araştıran bu çalışmada, X'te 28 Şubat postmodern darbesinin kolektif belleğinin yeniden inşası ve aktarımı üzerine bir inceleme gerçekleştirilmiştir. 28 Şubat örneğinde de görüldüğü gibi kolektif belleğin yeniden inşası ve aktarımında grubun sosyal yaşamı ve kimliğinin yanı sıra bellek aktarıcısı olan medyanın da etkisi belirgin bir şekilde görülmektedir. X gibi dijital ağlar geleneksel medya ile karşılaştırıldığında editoryal denetimin bulunmadığı ve doğrudan halkın bellek inşasına katıldığı bir bellek aracı rolü üstlenmektedir. Bunun sonucunda da inşa edilen ve aktarılan bellek belirgin bir kimlik inşası özelliği göstermeksizin karşıt belleklerin bir arada olduğu konuma gelmektedir. X'te 28 Şubat kolektif belleğinin, farklı kolektif belleklerin bir arada inşa edildiği ve aktarıldığı iddiasını doğruladığı görülmüştür.

Öte yandan kolektif belleğin inşası ve aktarımında aracı olan medyanın etkisi en belirgin şekilde sosyal medya ağlarında görülmektedir. Bu çalışmada incelemeye alınan tweetlerin 28 Şubat etiketi ile paylaşılmasına karşın farklı olay ya da durumlarla ilişkili olarak yoğun bir şekilde paylaşıldığı saptanmıştır. Çalışma kapsamında incelenen gönderilerde güncel konular da işlenmekte, örneğin yoğun bir şekilde deprem ve futbol taraftarlarının deplasman talebine ilişkin paylaşımları 28 Şubat etiketine eklenmekte ve dolayısıyla 28 Şubat kolektif belleğinin içine katılmaktadır. Buna ek olarak herhangi bir anlamlı içeriği bulunmayan yalnızca çeşitli etiketlerden oluşan tweetlerin de kolektif belleğe eklendiği görülmektedir. Son olarak aynı gün anma etkinliği olan farklı olayların da 28 Şubat etiketi ile paylaşıldığı ve farklı kolektif belleklerin bir arada inşa edildiği saptanmıştır. Nitekim bunlar da X sosyal medya ağının doğası gereği ortaya çıkabilecek bellek inşa ve aktarım süreçlerinin parçasıdır.

28 Şubat kolektif belleğinin X'te yeniden inşa edilen ve aktarılan belleğine bakıldığında büyük oranda hatırlatma stratejisi ile bellek inşası gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu anlamda bellek inşasının temel unsuru ise mağdur kimliği olmuştur. 28 Şubat kararları ile eğitim hakkı ve sosyal yaşamda çeşitli mağduriyetler yaşayan kişiler ya da yakınları mağdur olan kişiler bu durumu bellek inşasında sıkça kullanmıştır. Mağduriyetlerin bellek inşasında kullanımı zaman zaman tanık anlatıları ile gerçekleştirilirken bazen de kişilerin kolektif belleğine dayanarak mağduriyetleri aktardığı saptanmıştır. Buna ek olarak hatırlatma stratejisi ile inşa edilen bellekte bazı kişilerin ön plana çıkartılarak o isimlerin özelinde belleğin işaretlendiği ve sürekli hale getirildiği görülmektedir. Nitekim bu durum hem belleğe olumlu bir şekilde işaretleme ile kullanılmış hem de olumsuz bir şekilde işaretleme ile kullanılmıştır. Bu anlamda bellek inşası ve aktarımında bellek kişileri ve bellek mekânlarına başvurulduğu söylenebilir.

Hatırlatma stratejisinin ardından en sık kullanılan bellek inşası ve aktarımı unutturma stratejisi ile gerçekleşmiştir. 28 Şubat etiketiyle paylaşılan içeriklerde 28 Şubat tarihi nedeniyle bir anma eylemi gerçekleştirilmekte ancak neyin anıldığı arka planda bırakılmaktadır. 28 Şubat kolektif belleğini çağrıştıracak özlü sözler ya da unutmayacağız temalı içerikler sıkça kullanılmıştır. Ancak bu tarz içerikler bellek bolluğu oluşturmanın yanı sıra neyim anımsanması gerektiğini unutturmaktadır. Bu bakımdan X'te inşa edilen ve aktarılan 28 Şubat kolektif belleğinin unutturma stratejisi belirgin bir şekilde görülmektedir.

Çalışma kapsamında elde edilen en ilginç sonuçlardan biri ise yüzleşme/hesaplaşma isteğinin 28 Şubat kolektif belleğinde neredeyse hiç yer almamasıdır. X'te yapılan paylaşımların incelenmesi sonucunda yüzleşme/hesaplaşma temalı paylaşım sayısının 5 olduğu saptanmıştır. Bu paylaşımların ise 28 Şubat ile yeterli bir yüzleşmenin gerçekleşmediği ve 28 Şubat'ı gerçekleştiren generallerin yeterli seviyede bir yargılamaya alınmadığı sitemine dayanmaktadır. Bilindiği gibi 28 Şubat davası açılmış ve

dönemin generalleri hakkında yargılama süreci gerçekleştirilmiş ve bazı generaller tutuklu kalmıştır. Ancak X'te inşa edilen ve aktarılan bellekte hiçbir hesap vermedikleri ve yaptıklarının yanlarına kâr kaldığı söylemi üzerinden yüzleşme/hesaplaşma stratejisi ile bellek inşa edilmiştir. Öte yandan toplumsal mutabakat bağlamında da hiçbir yüzleşme/hesaplaşma isteği görülmemiştir. Bunun iki nedeni olabilir ilk olarak dönemin mağduriyetlerinin büyük bir oranda giderilmiş olması ve ikinci olarak da siyasal atmosferin aslında hukuki hesaplaşmayı büyük oranda gerçekleştirmiş olmasıdır.

28 Şubat kolektif belleğinin inşası ve aktarımında neredeyse bütün stratejileri belirleyen ise bugünün gerçekliği olmuştur. Bu durum 28 Şubat'ın hem politik konumu hem de toplumsal yaşama etkisi ile doğrudan ilişkilidir. Buna ek olarak günümüzde oluşan toplumsal ve siyasal iklim de 28 Şubat belleğini bugüne getirerek yeniden inşa etme ve aktarmaya uygundur. Dolayısıyla 28 Şubat kolektif belleğinin büyük oranda bugünün gerçekliklerine göre inşa edildiği söylenebilir. Özellikle bazı içerikler daha belirgin bir şekilde bugünün izlerini taşımıştır. Örneğin 28 Şubat kolektif belleğinin 15 Temmuz darbe girişimi ile ilişkili bir şekilde yeniden inşa edilmesi bugünün gerçekliği ile oluşturulmuştur. Buna benzer şekilde 1 yıl önce gerçekleştirilen seçimler ve 1 ay sonra gerçekleştirilecek olan yerel seçimlere ilişkin açıklamalar da 28 Şubat kolektif belleğini şekillendirmiştir. 28 Şubat döneminin mağduriyetleri ya da siyasal aktörlerin 28 Şubat dönemindeki konumları bugünkü konumları ile ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla siyasal gündeme ilişkin açıklama ve değerlendirmeler bellek inşasının birer parçası olmuştur.

Kolektif bellek, sosyal bilimlerin birçok alanında önemli çalışmalar yürütülebilecek bir çalışma alanıdır. Türkiye'nin toplumsal yapısı dikkate alındığında birçok kolektif belleğin coğrafyamızda varlık gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla Türkiye'deki çeşitli kolektif belleklerin toplumsal konumu, inşa edilme ve aktarılma biçimleri çalışmalara konu olabilir. Bu anlamda yapılacak çalışmalarda bu çalışmada olduğu gibi medyanın bellek süreçlerindeki rolüne odaklanılabilir ya da diğer bellek aktarıcılarında birisi üzerine odaklanılabilir. Buna ek olarak bellek aktarıcısı olan kişilerle derinlemesine görüşme gerçekleştirilerek tanık anlatıları üzerinden bellek inşasına katkı sağlanabilir. Kolektif bellek çalışmaları kent mimarisi, sosyoloji, siyaset bilimi ve iletişim gibi alanlardan araştırmacıların ilgi alanında olması mümkündür.

Etik Beyan

“Dijital Ağlarda Kolektif Bellek İnşası: X Kullanıcılarının 28 Şubat Postmodern Darbesine İlişkin Belleği” başlıklı çalışmanın yazılması ve yayınlanması süreçlerinde Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına riayet edilmiş ve çalışma için elde edilen verilerde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Katkı Oranı Beyanı

Çalışmadaki yazarların tümü çalışmanın yazılmasından taslağın oluşturulmasına kadar tüm süreçlere katkı yapmış ve nihai halini okuyarak onaylamıştır.

Çatışma Beyanı

Yapılan bu çalışma gerek bireysel gerekse kurumsal/örgütsel herhangi bir çıkar çatışmasına yol açmamıştır.

KAYNAKÇA

Assmann, J. (2018). *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. A. Tekin (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Auge, M. (2020). *Unutma Biçimleri*. M. Sert (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Uzun, B. & Balcı, E. V. (2026). Dijital Ağlarda Kolektif Bellek İnşası: X Kullanıcılarının 28 Şubat Postmodern Darbesine İlişkin Belleği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 28(51), 213-229.
- Birand, M. A. ve Yıldız, R. (2012). *Son Darbe: 28 Şubat*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Cevizoğlu, H. (2001). *Generalinden 28 Şubat İtirafı "Postmodern Darbe"*. Ankara: Deniz Kabuğu Yayınlar
- Connerton, P. (2018). *Modernite Nasıl Unutturur*. K. Kelebekoğlu (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Connerton, P. (2019). *Toplumlar Nasıl Anımsar?*. A. Şenel (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çakır, E. M. (2020). 1991-2002 Yılları Arasında Koalisyon Hükümetleri Yönetimi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 19-37.
- Demir, O. ve Üzümcü, A. (2002). Türkiye’de Yaşanan Ara Rejimlerin Sebepleri Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 155-182.
- Garde-Hansen, J. (2011). *Media and Memory*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Garde-Hansen, J. (2020). Friendship Photography: Memory, Mobility And Social Networking. J. Larsen ve M. Sandbye (Eds.), *Digital Snaps The New Face of Photography* içinde (ss. 87-108), London: Routledge.
- Gürses, E. (2009). *Türk Siyasal Hayatında Milli Güvenlik Kurulu'nun Yeri: 28 Şubat Örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*. B. Uçar (Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Halbwachs, M. (2018a). *Kolektif Bellek*. Z. Karagöz (Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Halbwachs, M. (2018b). *Kolektif Hafıza*. B. Barış (Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Hoskins, A. (2008). Collective Memory and the Media. W. Donsbach (Ed.), *The International Encyclopedia of Communication: Vol. II. Bad News in Medicine, Mommunicating-Communication Networks* içinde (ss. 554-558). Malden, MA: Blackwell.
- Hoskins, A. (2009). News and Memory: Old and New Media Pasts. S. Allan (Ed.). *The Routledge Companion to News and Journalism* içinde (ss. 460-470). London: Routledge.
- Hoskins A (2017) Memory of the Multitude: The End of Collective Memory. A. Hoskins (Ed.). *Digital Memory Studies* içinde (ss. 85-109). London: Routledge.
- Hoskins A (2018) 'Digital Media and the Precarity of Memory'. M. L. Meade, C. B. Harris, P. Van Bergen, J. Sutton, ve A. J. Barnier (Eds.), *Collaborative Remembering: Theories, Research, and Applications* içinde (ss. 371-385). Oxford: Oxford University Press.
- Hoskins A (2023) New Memory and the Archive. A. Prescott, A. Wiggins (Ed.), *Archives: Power Truth and Fiction* içinde (ss. 87-99). Oxford: Oxford University Press.
- Huyssen, A. (1999). *Alacakaranlık Anıları Bellek Yitimi Kültüründe Zamanı Belirlemek*. K. Atalay (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lenz, G. H., Winkler, A. M., Tucker, B., Notoji, M., Hornung, A., & Montgomery, M. E. (2002). Transculturations: American studies in a Globalizing World—the Globalizing World in American Studies. *Amerikastudien/American Studies*, 47(1), 97-119.
- Menek, A. (2016). 28 Şubat: Postmodern Darbe. *Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi*, (2), 138-149.
- Neyzi, L. (2020). Giriş. L. Neyzi (Ed.). *Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye 'de Bellek Çalışmaları* içinde (ss. 1-11). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

- Uzun, B. & Balcı, E. V. (2026). Dijital Ağlarda Kolektif Bellek İnşası: X Kullanıcılarının 28 Şubat Postmodern Darbesine İlişkin Belleği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 28(51), 213-229.
- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekânları*. M. E. Özcan (Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Olick, J. K. (2014). Kolektif Bellek: İki Farklı Kültür. M. Güneşdoğmuş (Çev.). *Moment Dergi Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 1(2), 175-211.
- Ricoeur, P. (2017). *Hafıza, Tarih, Unutuş*. M. E. Özcan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sancar, M. (2016). *Geçmişle Hesaplaşma Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Schudson, M. (2007). Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri. B. Kovulmaz (Çev.). *Cogito: Bellek: Öncesiz, Sonrasız Yapı Kredi Yayınları Üç Aylık Düşünce Dergisi*, 50(Bahar), 179-199.
- Silvestri, L. E. (2018). Memeingful Memories and the Art of Resistance. *New Media & Society*, 20(11), 3997-4016.
- Silvestri, L. E. (2021). Start Where You Are: Building Cairns of Collaborative Memory. *Memory Studies*, 14(2), 275-287.
- Susam, A. (2015). *Toplumsal Bellek ve Belgesel Sinema*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tunahan, Ö. (2015). 28 Şubat Süreci: 'Post-Modern Darbe'nin Sosyo-Politik Dinamikleri ve Toplum Desteği. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 23-41.
- Uzun, B. ve Demir, Y. (2024). Sosyal Medya Ağlarının Bellek Mekâmı Olarak Konumlandırılması: Kavramsal Bir Değerlendirme. Ş E. Erben (Eds.). *Yeni Medyanın Ekonomi Politikliği*, İçinde (ss. 47-57). İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Uzun, B. (2023). *Toplumsal Bellek ve 12 Eylül: Hafıza, Medya ve İnşa*. Konya: Tablet Kitabevi.
- Üzümcü, A. (2022). 28 Şubat Süreci, E-Muhtıra ve 15 Temmuz Fetö Darbe Girişiminin Ekonomi-Politik Analizi. *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 74-121.
- We are social. (2024). X Kullanıcı Sayıları. <https://www.hootsuite.com/pages/digital-trends-2021#c-2372>
- Wertsch, J. V. (2015). Kolektif Bellek. P. Boyer ve J. V. Wertsch (Eds.). *Zihinde ve Kültürde Bellek*. Y. A. Dalar (Çev.). İçinde (s. 149-174). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yüksel, E. (2004). *Medya Güvenlik Kurulu: 28 Şubat Sürecinde Medya, MGK ve Siyaset Bağlantısı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Extended Abstract

Collective Memory Construction in Digital Networks: X Users' Memory of the February 28 Postmodern Coup

Collective memory consists of the ways in which a society remembers or forgets its past. The formation of collective memory is influenced by various factors, which play a role in its construction and transmission. Media also plays a significant role in the construction and transmission of memory. In today's world, social media networks, which are an essential part of social life, contribute to the formation and transmission of collective memory, possessing a broader and more diverse function compared to traditional media. In this context, this study focuses on the role of social media in the construction and transmission of collective memory.

This study aims to determine how the February 28 Postmodern Military Coup, which deeply affected Turkish society, is represented in collective memory. In line with this main objective, posts on X were analyzed to identify how the collective memory of February 28 is constructed and transmitted within digital networks. The scope of the study is limited to posts containing the hashtag #28şubat on X. Focusing on content shared on X aims to reveal the role played by different segments of society in the construction and transmission of collective memory. Indeed, as social media platforms are user-generated media, they serve as spaces where multiple voices coexist.

Within the scope of this study, content shared on X with the hashtag #28şubat, which contributes to the construction and transmission of the collective memory of February 28, was analyzed using the rhetorical criticism method. Researchers conducting rhetorical criticism often engage in close reading. The term *reading* in this context refers to the interpretative position of the researcher. The researcher acknowledges the autonomy of the text as a signifier, independent of the intentions of its creators. Therefore, the focus is not on the purpose behind the production of the text but rather on what it conveys and the framework it constructs. In the analysis based on rhetorical criticism, the text is considered a set of complex discursive practices that are temporarily stabilized and positioned within an ongoing struggle over meaning. The tweets examined in this study were interpreted using the rhetorical criticism technique, making the processes of memory construction and transmission more distinct.

Examining the strategies used in the construction and transmission of the collective memory of February 28 on X reveals the influence of both the collective memory literature and the characteristic features of social media. The processes of reminding, forgetting, bringing the past into the present, and the desire for confrontation and reckoning, which are commonly used in the construction and transmission of collective memory, have also been observed in the memory construction of February 28. Additionally, a distinctive feature of social media is the coexistence of multiple memories, leading to an abundance of memory that is prominently evident in this case. In this regard, it has been observed that various social issues have been incorporated into the relevant hashtag. This phenomenon can both distort collective memory in a narrow sense and contribute to the formation of a "memory landfill," while simultaneously bringing together social issues from different contexts.

The most prominent finding of the study is that the collective memory of February 28 has been largely constructed through the strategy of reminding. In particular, first-hand witness accounts have been used to recall and construct the collective memory of February 28, emphasizing direct testimonies as a key mechanism for remembrance. Another significant strategy observed in the construction and transmission of memory is bringing the past into the present and reconstructing it in accordance with contemporary realities. On the other hand, a substantial number of posts also engage in memory construction and transmission based on forgetting. However, this forgetting-oriented approach primarily takes the form of content that references February 28 but fails to recall its actual events, thereby rendering the memory populist and distancing it from its essence. One of the most critical findings of the study is the almost complete absence of a desire for confrontation or reckoning in the construction and transmission of the collective memory of February 28. Given the large number of victims and the fact that full societal reconciliation has not yet been achieved, a higher degree of memory construction and transmission would have been expected.

The study concludes that digital networks function as sites of memory where a strong process of memory construction and transmission takes place. As observed in the collective memory of the February 28 process, digital networks construct memory through reminder-based practices, while simultaneously generating an abundance of memory. This situation leads to the emergence of a "memory dump," which foregrounds the forgetting function of memory within the process of memory construction. The technological structure and polyphonic nature of digital networks render the selective construction of memory inevitable. In this sense, the main conclusion of the study regarding the position of digital networks as sites of memory can be summarized through the participation of users in Turkey in collective memory formation and memory transmission.
